

Розуміння Р. Ю. Віппером історичної науки як системи «розумових розрізів», цілком вписувалася у напрям методологічних пошуків ліберальної історіографії початку ХХ століття. Він створив оригінальну та самостійну методологічну концепцію, розкрив ту істотну роль, яку відіграють зовнішні чинники в історичному пізнанні. Йому вдалося показати місце ціннісної, світоглядної позиції дослідника у формуванні теорій, загальних понять та фактів у дослідженні, залежність підходів до минулого та бачення історії від культурного середовища, в якому формується історик. **Обговорення.** У світлі розглянутого розуміння Р. Ю. Віппером впливу сучасності на історичне пізнання та його трактування історичної науки як системи «розумових розрізів» виникає питання, гостроту якого відчував і сам учений: Чи можливе принципово досягнення об'єктивної істини в історії? Чи наближаємося ми шляхом таких поворотів, нахилів та відхилень до істини? В принципі, відповідає історик, так, якщо під істиною не розуміти щось нерухоме. **Висновки.** В історичному пізнанні історик має справу з відносною істиною, оскільки історична наука, з низки особливостей суб'єктно-об'єктних відносин, неспроможна повною мірою використовувати критерій практики, а робота історика здійснюється у межах певної теоретичної системи, що забезпечує концептуальні засоби вивчення минулого. Однак, незважаючи на суб'єктивістське та релятивістське вирішення низки теоретичних питань історичного пізнання, методологічна концепція Р.Ю. -- Віппера є якісно новим рівнем у розвитку вітчизняної історичної науки першої половини ХХ століття.

Ключові слова: соціокультурна обумовленість суспільної науки, природа історичного пізнання, історичний релятивізм, система розумових розрізів, історичні теорії, загальні поняття, категорії та факти.

УДК 316.625:161.201.3-048.44

О. С. Поліщук, О. В. Поліщук

ІДЕНТИЧНІСТЬ ТА КОЛЕКТИВНА ДІЯ – СИСТЕМНИЙ ПІДХІД

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

Анотація. Розглянуто феномен ідентичності у процесі формування колективної дії у суспільствах, що мають статус «Між». Такий статус є умовою формування Ното, що налаштований на виживання і пристосування нав'язаних умов. Враховуючи ціннісні орієнтири, доведено, що суспільство, колективна дія якого спрямована на розвиток і життя, використовуючи свободу, вибере цивілізаційний шлях і буде за нього боротися. Це зумовлено прагненням людини до життя, наповненого динамічними змінами. Чого не можемо сказати, про суспільства, які перебувають у тоталітарній системі. Визначено роль історичної пам'яті і колективного несвідомого у процесі міфологізації свідомості. Зокрема доведено, що міфологізація свідомості, відсутність об'єктивного аналізу історичних подій має негативні наслідки у колективних суб'єктів, виходячи з того, що вони є активними учасниками процесів державотворення та історії. Феномен ідентичності у статті розглянуто крізь призму суспільно-політичних і соціально-економічних процесів, що відбуваються у країні й світі в загалом, адже саме вони стають орієнтиром глобалізованого світу, що визначає колективну ідентичність відповідного суб'єкта. Наслідком такої визначеності є вплив на реформування усієї соціальної системи. З метою детального вивчення проблеми і обґрунтування зроблених висновків використовувалися наступні методи: 1) загальнонаукові: порівняння, аналіз, синтез, абстрагування та конкретизація; 2) спеціальні: історичний метод, цивілізаційний метод та біхевіористичний.

Ключові слова: людина, суспільство, історична пам'ять, свідомість, колективна дія, міфологізація, глобалізація, ідентичність.

Вступ

XXI століття для тоталітарних суспільств стало періодом суцільних випробувань, основним з яких є боротьба за свободу. Серед основних умов, що порушують питання останньої, є процес глобалізації, євроінтеграції окремих країн, а також сформована століттями полікультурність. Крім зазначених умов, неабияке значення у питаннях ідентичності та колективної дії мають колективне несвідоме та історична пам'ять. У рамках колективного несвідомого формуються міфи, відбувається міфологізація свідомості, яка, в свою чергу, творить міфічну історію, а та – стає причиною невиправданої історичної пам'яті. Все це у своїй сукупності породжує причинно-наслідкові дії колективних суб'єктів. Однак варто звернути увагу на думку Н. Мозгової про те, що історія, зважаючи на постмодерну позицію, – це лише одна із постатей колективної пам'яті. Зазначене положення дещо заперечує самобутність історії, а отже, редукується історичне знання до колективної пам'яті (Мозгова 2021, 20-23).

Наступною особливістю зазначеної проблеми є її соціальність, адже людина, творячи себе протягом життя та обираючи пріоритети, послуговується ідентичністю. Ідентичність є знаком і силою, що

структурує новий Інший світ, у якому людина буде почувати себе комфортно і впевнено. Реалізація такої ідентичності є позитивною для суспільства, що не перебувають у статусі «Між». Цей статус, за своєю суттю, є широким, але у статті ми спеціально не будемо його звужувати. Це сприятиме визначенню і формулюванню мети колективної дії.

Отже, вищевикладене актуалізує зазначену проблему особливо для суспільств і держав, що займають статус «Між».

Мета дослідження

Мета статті обумовлює необхідність комплексного аналізу підходів до феномену ідентичності у частині формування колективної дії. Зазначена мета визначає гносеологічну і праксеологічну складові становлення нового типу Ното.

Визначена мета передбачає вирішення низки завдань: з'ясування суті основних понять, окреслених темою, що мають важливе значення у процесі становлення людини; визначення місця свободи як можливості діяти; вироблення інтерпретаційної схеми колективної дії для процесів творення Ното через ідентичність.

Методологія дослідження

У роботі використані такі загальнонаукові методи, як порівняння, аналіз, синтез, абстрагування та конкрети-

зація. Важливу роль відіграв історичний метод, завдяки йому вдалося розглянути феномен ідентичності крізь призму історії і формування Іншого. Не менш вагома роль цивілізаційного методу, використання якого створило умови для визначення статусу «Між», який зумовлений як гносеологічно-онтологічними умовами, так і географічними. Доповненням зазначеної методології є біхевіористичний підхід, завдяки якому вдалося проаналізувати діяльнісно-мотиваційну складову у процесі ідентичності суспільств, що формуються в умовах «Між».

Результати

Проблема колективної дії, що базується на засадах ідентичності, є надзвичайно актуальною попри тривалу еволюцію у підходах. Теоретичне осмислення порушеної проблеми в рамках колективної дії базується на дослідженнях Г. Марвела, Л. Медіни, П. Олівера, М. Олсона, О. Поліщука, В. Шведа та інших. Однак основний внесок зробили М. Олсон, О. Поліщук та В. Швед. Зокрема в одній із своїх праць «Логіка колективних дій: суспільні блага та теорія груп» М. Олсон з позиції економічних обрахунків припустив, що «лише окремих і «вибірковий» мотив стимулюватиме раціонального індивіда в латентній групі діяти в спосіб, запропонований групою»; тобто учасники великої групи діятимуть заради досягнення спільних інтересів групи лише тоді, коли буде можливість отримати особисту вигоду (економічну, соціальну тощо). Він розрізняв малу та велику групи. Спільним для них є чітко визначена мета, коли індивіди – учасники групи належним чином вмотивовані. У цій частині, використовуючи історичну пам'ять, можемо говорити і про ідентичність. Тобто вона є сильним мотивом, але за умови, якщо в її основу покладена об'єктивна історія. Інша справа, коли формування історичної пам'яті відбувалося на міфах, що не мають реального підґрунтя. В обох випадках важливу роль відіграє ціннісна складова, яку намагався розкрити у своєму дослідженні «Колективна дія: соціальне пізнання і практика» О. Поліщук. Він проаналізував засади соціально-філософського осмислення колективної дії з позиції теорії дії, теорії визнання, теорії громадянського суспільства та у рамках структурного підходу; концептуалізував межі та можливості використання тематики колективної дії у соціальних науках, передусім політології та економіці. Теоретико-методологічна складовка колективної дії в освіті простежується у праці В. Шведа «Теорія колективних дій в освіті». Він проаналізував ключові питання теорії колективних дій, зокрема методологічний базис – наявність відповідних стимулів.

Аналізуючи зазначену проблему, розуміємо, що ефективність колективної дії малих і великих груп (а держава є тим соціальним інститутом, що акумулює в собі усі групи і в той же час виступає сама групою) залежить від ідентичності, що має різний зміст (культурний, політичний, економічний, національний, цивілізаційний, індивідуальний тощо). У такому розумінні ідентичність постає вагомим елементом колективної дії.

Вперше поняття ідентичності з'явилося у працях Е. Еріксона і В. Тернера у 60-х рр. XX ст. У своєму дослідженні Е. Еріксон виділив важливість суспільних

факторів в освоєнні культурних норм, соціальних статусів і ролей. Однак, починаючи з 70-х років, цей термін активно входить у науковий обіг і стає об'єктом вивчення багатьох соціогуманітарних наук. Так, у психології проблемам ідентифікації значну увагу приділяли Ж. Лакан і З. Фройд. Відповідно до З. Фройда, ідентифікація розуміється як несвідоме явище, тобто відбувається механічне наслідування поведінки чи певної якості особистості, з якою індивід себе ототожнює. У соціальній психології до цієї проблеми зверталися Ч. Кулі (Кулі, 1994), Г. Лебон (Лебон, 2021), Дж. Мід (Мід 1994). На їхню думку, ідентичність виступає не лише соціальним явищем, а й процесом. Розвиваючи зазначену думку, В. Мудраков та О. Поліщук в одній із своїх праць розглянули типологію філософсько-антропологічних моделей ідентифікації, в основі якої покладено ціннісні орієнтири. Вони обмірковують окремі типи ціннісних зразків людинотворчості з позиції філософської антропології та соціальної філософії. Йдеться про певні моделі, що виформовують світоглядно-смыслові модуси людини. Автори висвітлюють особливості таких моделей у процесі творення «нових типів людини». Досліджується процес переформатування цих типів та його засоби. За приклад взято процес ціннісних метаморфоз українців. Акцент падає на особливості ціннісної матриці цих типів та їх світоглядний потенціал. Особливістю цього дослідження полягає у розкритті антропологічних моделей, що відповідають ціннісній функціональності, тобто визначенню та вираженню сутності людини. Показано, що певні проекти, за умов примусового переформатування, своєю ціннісною редукцією класифікуються як недолюдські. Вони ґрунтуються на нарративі ідеологічного міфу та позбавлені проєкції повноцінного поступу особистості. Запропонований підхід дає змогу ревізувати сучасні тенденції таких проєкцій та, щонайголовніше, прогнозувати їхні ціннісні потенції у динаміці трансформаційного поступу сутності сучасного українця. Заявлений нарис відображає процес трансформації світоглядно-смыслових модусів, що постає двома ситуаціями-продуктами – радянської людини та сучасника. Перший тип сформовано міфологією політичної ідеології. Ця людина позбавлена самої себе. Її колективна ідентичність зрощена антропологічним ефектом насилля та страху. Другий тип є вельми подібним. Він опиняється в ситуації ціннісної дезорієнтації, ностальгічних поривів та інструментального мислення. Його завдання – рух у бік «монадної особистості». Це уможлиблюється шляхом формування «власної філософії» (Mudrakov, Polishchuk 2018, 7-19). На підсилення цієї думки та зосереджені на проблемних аспектах сконцентровані погляди авторів даної статті. Ми розглянули онтологію аксіологічних особливостей перехідних суспільств і їх значення у процесі ідентифікації в умовах глобалізації й статусу «Між», особливо коли мова йде про особистість та про суспільно-політичні, державні, цивілізаційні перспективи в загалом (Поліщук, Поліщук 2021, 37-45).

Правові аспекти ідентичності у контексті євроінтеграційних процесів розглянула А. Киридон. Виходячи з нових умов сучасності, вона запропонувала інтерпре-

таційну схему для окреслення процесів творення європейської ідентичності (Киридон 2015).

Дещо з іншої точки зору до процесу ідентичності підходить французький філософ М. Крепон. Відправною точкою ідентичності для нього є концепт європейських Іншостей, що творить гетерогенну суспільство (Крепон 2011). Сама гетерогенність ідентичності створює сприятливі умови для формування колективної дії.

Обговорення

Проведений аналіз наукових напрацювань засвідчує, що питання колективної дії малих і великих груп, у тому числі держави, визначається ідентичністю суб'єктів цих груп. Останні, вступаючи у соціально-політичні чи соціально-економічні утворення, керуються не лише економічними, політичними вигодами у розподілі чи володінні благ, що є фінальною стороною колективної дії, а й процесами ідентичності. Адже цей феномен визначає межі та площину, у якій Я може діяти/взаємодіяти з Іншим та при цьому не втрачати власної суб'єктивності, особливо в умовах посилення індивідуалізму та лібералізму, коли ідентичність стає даністю. Розглядаючи ідентичність у цих умовах, варто звертати увагу на ті суспільно-політичні і соціально-економічні процеси, що відбуваються у країні й світі загалом, адже саме вони стануть тим орієнтиром глобалізованому світі, що визначить колективну ідентичність відповідного суб'єкта. Наслідком такої визначеності є вплив на реформування усїєї соціальної системи.

Аналізуючи останні події, що трапилися у так званих постсоціалістичних країнах, тих, що знаходяться на межі політичних систем, досить гостро постає питання направленості процесів ідентичності – чи входить в систему європейської спільноти, чи залишатися країною з нейтральним статусом (а це дуже важко за певних обставин), чи підтримувати квазірадянську систему, пропаговану Російською Федерацією. Виходячи з реалій, користуючись свободою, одні держави обрали європейський вектор, серед них є і Україна. Адже протягом усього періоду незалежності на рівні колективного несвідомого українське суспільство тяжіло до Європи не лише в географічному відношенні, а й ментальному, що провокує питання ментальної географії і має незаперечну феноменологічну природу (Горенко 2011). Згадана тяглість обумовлена історичністю, що має вплив на формування ментальності: достатньо пригадати період середньовічної історії, протягом якого народи, що мешкали на сучасних українських землях, постійно боролися з кочівниками, що приходили зі Сходу. Тоді їх називали татаро-монголами, а сьогодні – орками. Незважаючи на назву, вони постійно намагалися полонити українські землі, постійно знущалися з народів, що етнічно проживали на українських землях. І саме виходячи з цього, заперечуючи існуючі теорії єдності слов'ян, ми можемо заперечити ту ідентичність, що несе в собі і пропагує Російська Федерація. Побачивши звірства у сучасній війні, стало зрозумілим, що колишні народи, об'єднані в радянській імперії, є різними, і не зважаючи на терор і експерименти, здобувши незалежність,

українське суспільство та держава спрямували свою колективну дію на європейську ідентичність, базуючись на цінностях свободи, рівності, життя тощо, що покладені в основу формування нового типу Ното, який є Іншим по відношенню до тієї ідеї, що реалізовувалася у колишніх республіках радянської тоталітарної системи. Ще однією особливістю цього переконавання є те, що питання ідентичності, як правило, виникають під час змін, які створюють умови для формування нового соціокультурного колективного Я.

Зміна, як правило, створює можливість «відкритості», і в цей момент народ постає не лише як сукупність людей, а й як певна індивідуальна цілісність, колективний суб'єкт, що є самостійним діячем історії, має власну думку, дух, розум, мову тощо. Відкритість дає можливість звернутися до «народного духу» (Volkgeist), що відображається в ідеї і свідомості з відтінком національного/державного бачення.

Цінуючи свободу, українське полікультурне суспільство зорієнтувало державу на європейський шлях розвитку, чому послужила політична і комерційно-господарча діяльність. Отже, розпочався процес європейської ідентичності, що уособлений в Європейському Союзі. На думку німецьких дослідників М. Яхтефукса та Б. Колер-Коха, Європейський Союз – це лише інститут, що допомагає вдосконалити механізм вирішення спільних проблем та конфліктів, «Європейський Союз – це нормативний політичний устрій, що має вирішальний вплив на індивідуальне та колективне життя» (Яхтенфукс, Колер-Кох 2007, 29). При цьому Європа протягом усього свого періоду, в межах цивілізаційного бачення, вибудовувала власну історичну свідомість, що сприяє побудові європейської економіки, політики, культури. Формування спільної економіки, культури, політики, за умови глобалізації та історичної пам'яті, формує європейську колективну єдність. Але це стало можливим лише у другій половині ХХ ст., коли існуючий тоталітаризм і нацизм у Європі втратили свій вплив, а ідентичність відбувалася і відбувається сьогодні лише після творення наднаціональних європейських інституцій, зазначає Г. Брунн (Brunn 2009). Зважаючи на зазначену тезу, в умовах глобалізації політики, економіки відбувається трансформація національних держав, переосмислення та усвідомлення традиційних концептів національної ідентичності. Таке переосмислення призводить до нівелювання кордонів між національними державами, підвищення рівня людської мобільності.

Усе вищезазначене у своїй сукупності сприяє творенню нової культури, в основі якої покладена європейська культура. Однак не підтримуючи зазначеної теорії, Е. Сміт зазначає, що європейська культура є лише базисом, спадком і в умовах глобалізації підсилюється міфами, символами, цінностями, спогадами (Сміт 1994). У такий спосіб відбувається трансформування суті національного як такого, він відіграє лише консолідуючу роль у процесі переходу від національної ідентичності до колективної європейської. У цьому контексті ми не применшуємо роль самої національної ідентичності – вона була і залишається в історичній пам'яті, а колективна європейська ідентичність постає як ще один вид

ідентичності, що зумовлений глобалізацією. При цьому національну ідентичність у контексті європейської треба розуміти як розум мислячого суб'єкта – колективну суб'єктивність, яка, використовуючи свободу, здійснює свій вибір і несе за нього відповідальність. Говорячи про історичну пам'ять, треба відмітити і погодитися з думкою М. Крепона, що навіть у межах самої Європи країни Європейського Союзу мають різну історичну пам'ять. І, як приклад, подає період колоніальної залежності, коли країни Західної Європи були колонізаторами, а Східної – не мали колоніального досвіду, а відповідно – і сформованої пам'яті (Крепон 2011). Хоча насправді, в період великих воєн за перерозподіл карти світу, та чи інша країна зустрічається з питаннями колоніального поневолення у різних формах.

Пам'ять є одним із тих феноменів, що дає можливість сприйняти час – минуле і сучасність. А творчість сприяє моделюванню майбутнього, використовуючи майбутнє і сучасність. Зважаючи на таку тезу, пам'ять і творчість є важливими факторами ідентичності; вони свідчать, що життя було, є і воно триватиме. Якщо ж говорити про історичну пам'ять, вона є частиною загальної категорії пам'ять. Це дуже складний феномен, у якому відображаються факти, міфи, дії – усе, що відбувається в історичному проміжку часу і має відношення до людини.

Історичну пам'ять використовують як інструмент впливу, оскільки вона має мобілізуючий потенціал. Таке розуміння спонукає нас до думки, що історична пам'ять вносить у свідомість окремі елементи, що мають важливе значення для вирішення конкретних дій. Зважаючи на це, можемо зазначити, що вона має амбівалентний характер і може відігравати як позитивну, так і негативну роль у процесі консолідації та ідентичності. Вектор ідентичності у такому разі залежатиме від того, на основі яких фактів, міфів вона формувалася. У такому випадку пам'ять, як зазначає В. Масненко, - це не що інше як матриця-сито, що слугує для просіювання потоку історичних фактів, явищ, подій (Масненко 2002). Пропускаючи це кризь пам'ять, будучи мірилом життя, людина здійснює оцінку тієї чи іншої інформації, виходячи зі світосприйняття та світосудження. Отже, отримавши досвід як матеріал шляхом світосприйняття, людина здійснює його оцінку, переоцінку через світосудження, але цей процес здійснюється з позицій сучасного світу. І не завжди те, що мало позитивні акценти 50-100 років тому, буде мати такі акценти в сучасному світі, і навпаки. В одному і в другому випадках світосудження буде залежати від соціально-політичної системи, у якій знаходиться людина, і від її волі. Таке узагальнення дає підстави погодитися з позицією А. Бергсона: «Робота пам'яті ніколи не завершується, вона постійно переосмислює події чи факти минулого відповідно до того чи іншого стану сучасності. У такий спосіб, пам'ять постає інструментом, що актуалізує досвід як індивідуальний, так і колективний (Бергсон 2010, 46). У процесі пригадування людина констатує відповідні факти, але надаючи їм нового – іншого сенсу, але які є актуальними з позиції сучасності. У цьому контексті відбувається маніпуляція пам'яттю. Прикладом цього є думки З. Баумана і Л. Донскіса, які зазначають, що пам'ять позбавлена події X, не стає

білою плямою, але так само залишається історичною пам'яттю, тільки про іншу історію – історію, яка не містить події X (Бауман, Донскіс 2017, 42). У такому форматі пам'ять у сучасному світі може використовуватися як інструмент численних маніпуляцій у руках «нечистих» політиків. Таке використання призводить до утворення іншості в суспільстві.

Поява нового або ще одного виду ідентичності не завжди є позитивною: «Найвиразніше виникнення нової, «наднаціональної ідентичності» проявилось в Європі; при цьому воно сприяло подальшому звуженню ідентичності у багатьох європейських народів: шотландці все рідше ототожнювали себе з Великобританією, однак охоче зараховували себе до європейців – тобто ідентичність шотландська виростає з ідентичності європейської», зазначає С. Хантінгтон (Huntington 2004). Говорячи про національну ідентичність, віддаючи їй належне місце в умовах глобалізації, її можна сприймати як культурний феномен, а європейську ідентичність – як інструмент, що сприяє вирішенню тих чи інших проблем, зумовлених глобалізацією.

Розглядаючи поняття «ідентичність», Л. Донскіс подає його у звуженому розумінні як приналежність до тих чи інших асоціацій людей або їхніх великих громад, об'єднань, культурних світів тощо (Донскіс 2010). Незважаючи на те, у якому форматі ми розуміємо це поняття, заперечити його важливість у житті людини чи суспільства ми не можемо. Важливість цього соціального феномену полягає не лише у частині подолання прогалини «має бути» і «є», а й постає спробою погодити й поєднати те, що роз'єднала сучасність: правду і цінність, раціональність і традицію, знання і соціальну близькість, індивідуальне і колективне. Чим слабшим стає відчуття приналежності, тим сильнішим прагнення створити, змінити чи викинути ідентичність. Вражає двоїстість ідентичності: обіцяючи подарувати вам незалежне існування як самобутньому, постійному і незмінному індивіду, вона водночас приберігає й тримає для вас безпечну нішу в громаді, з якою ви з тих чи інших причин ідентифікуєте себе більше, ніж з іншими громадами чи групами (Донскіс 2010, 6). Саме таке бачення дозволяє подолати статус «Між», але воно не є ствердним, оскільки ідентичність – явище динамічне і може залежати від різних факторів. У цьому їй сприяє свобода – людина, соціальна група, держава має можливість вибирати, керуючись власними інтересами, переконаннями, усвідомлюючи наслідки, що можуть виникнути. Така можливість є важливою умовою у вирішенні питань «Хто я є?» і «Що маю робити?»

Однак ідентичність суспільств ускладнюється геополітичним становищем і статусом «Між». Суспільства, що перебувають у такому статусі, завжди мають загрозу протистояння і військових конфліктів, особливо коли сусідами є з, одного боку, тоталітарна держава, а з іншого – цивілізовані, економічно розвинуті, вільні країни. Зрозуміло, що країна з метою подолання статусу «Між» вибере другий варіант, але це означатиме, що інша – тоталітарна, є загрозою, оскільки між такими державами важко встановити чітку межу, завжди має бути буферна зона, що

захищатиме як одну, так і іншу від можливих агресій і ескалацій.

Зазначена буферність сприяє формуванню Номо, що налаштований на виживання і пристосування до нав'язаних умов. Суспільство, колективна дія якого спрямована на розвиток і життя, використовуючи свободу, вибере цивілізаційний шлях і буде за нього боротися. Це зумовлено прагненням людини до життя, наповненого динамічними змінами. Чого не можемо сказати про суспільства, які перебувають у тоталітарній системі, в якій питання свободи, вибору обмежується волею правителя чи домінуючої політичної сили. У таких суспільствах людина є щасливою рівно настільки, наскільки це дозволяє керівник; людина бачить лише те, що дозволяють їй бачити. Зазначена теза сприяє формуванню безособового Номо, що розглядається лише як ресурс у досягненні мети володаря, правителя. Тобто бачення світу і життєвої траєкторії обмежується світоглядом і дозволом правителя. Такий домодерний, але в сучасних умовах оновлений, феодалний уклад монархії, де основною засадничою одиницею є «Бог, цар, Вітчизна і «квазіпрезидент»».

Вищенаведене засвідчує, що ідентичність стає однією з головних властивостей для людини постмодерну, яка є і творцем, і переважно трансформатором цієї ідентичності. У цьому наш сенс буття, форма дискурсу, самопізнання, самоплумачення, світосприйняття і чудова нагода сформувати себе іншим у своїй країні. Ідентичність оберігає і ранив нас. Завдяки формуванню чи зміні ідентичності, як зазначає Л. Донскіс, можна перейти з політичної більшості до культурної меншості або навпаки (Донскіс 2010).

Саме ідентичність дозволяє володіти історією або привласнювати історичний наратив. Ви можете заявляти про свої виняткові права як оповідач, символічний повідний пас, що з'єднує минуле з майбутнім, передаючи традицію, або ж як член уявної громади, залежно від того, наскільки ви втягнуті в процес творення чи підтримування ідентичності. Отже, ідентичність служить паспортом до самолегалізації наративу певної нації, громади чи групи. Вона залишає простір і навіть захоплює до навернення до своєї віри чи ідеологічного перетворення. При цьому ідентичність замінює всі фактори культурного детермінізму, такі як: біологія, раса, колір шкіри чи соціальний клас – усе, що сприймається як доля. Для ідентичності не існує долі, вона сама є рухомою для сучасного світу.

У цьому контексті очевидним є формування громадянської ідентичності, оскільки вона визначає зміст і критерії Номо, що постає у нових реаліях, яка дає можливість переосмислити історію поступу і обрати шлях перспективи. Саме така ідентичність, на наше переконання, створює найбільш комфортні умови для розвитку особистості.

Висновки

Ідентичність, у такий спосіб, відкриває великі можливості не лише для позитивних соціальних досягнень, але й для великих соціальних ризиків і загроз, особливо це має стосунок до суспільств, що мають статус «Між». Маючи свободу, людина, колективні суб'єкти беруть відповідальність за

результати своєї діяльності. Ідентичність у цьому випадку сприяє формуванню відповідного типу Номо, що виходить із громадянської позиції. Саме ідентичність на основі громадянськості відіграє важливу роль у виборі між двома системами: тоталітарною і цивілізаційною. Більшість суспільств надають перевагу цивілізаційній демократичній системі, адже вона є системою можливостей, у той час як тоталітарна є світом володаря, де діють шекспірівські правила. При цьому важлива роль відводиться історичній пам'яті, формуванню свідомості, врахуванню суспільно-економічних та політичних систем, а також процесам міфологізації тощо.

Список літератури

1. Brunn G. Die europäische Einigung von 1945 bis Heute. Stuttgart: Verlag Philipp Reclam, 2009. 339 p.
2. Huntington P. Samuel. Who Are We? The Challenges to America's National Identity. By Samuel P. Huntington. New York: Simon and Schuster, 2004. 448 p.
3. Mudrakov V.V., Polishchuk O.S. Some Considerations on the Typology of Philosophical-Anthropological Models (To the Problem of Value Identifications of Ukrainians). *Антропологічні виміри філософських досліджень*. 2018. Вип. 14. С. 7-19.
4. Бауман З., Донскіс Л. Плинне зло. Життя без альтернатив / пер. з англ. О. Буценка. Київ: Дух і літера, 2017. 215 с.
5. Берґсон Анрі. Творча еволюція / пер. з фр. Р. Осадчука. Київ: Видавництво Жупанського, 2010. 318 с.
6. Горенко О. М. Прагматика європейського досвіду як методологічна проблема історіописання. Київ: Інститут історії України НАН України, 2011. 264 с.
7. Донскіс Л. Збентежена ідентичність і сучасний світ. Київ: Факт, 2010. 312 с.
8. Киридон А. Європейська ідентичність: структурування смислового простору. *Європейські історичні студії*. 2015. № 2. С. 26-53.
9. Крепон М. Європейські іншості / пер. з франц. О. Йосипенко. Київ: Український центр духовної культури, 2011. 184 с.
10. Кули Ч. Социальная самость. Американская социологическая мысль: тексты / сост. Е. И. Кравченко; под. ред. В. И. Добренкова. Москва: Изд-во МГУ, 1994. С. 172-179.
11. Лебон Г. Психологія мас / пер. з франц. Я. Мишанича. Київ: Андронум, 2021. 138 с.
12. Масненко В. В. Історична пам'ять як основа формування національної свідомості. *Український історичний журнал*. 2002. № 5. С. 49-61.
13. Мид Дж. Интерналізовані інші і самість. Американская социологическая мысль: тексты / сост. Е. И. Кравченко; под. ред. В. И. Добренкова. Москва: Изд-во МГУ, 1994. С. 222-224.
14. Мозгова Н. Г. Соціальний вимір колективної пам'яті. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія*. 2021. № 2 (34). С. 20-23.
15. Поліщук О. С., Поліщук О. В. Особливості ідентифікаційних процесів у перехідних суспільствах (аксіологічний контекст). *Humanities Studies. Філософія: збірник наукових праць*. 2021. Випуск 9 (86). С. 37-45.
16. Сміт Е. Національна ідентичність / пер. з англ. П. Таращука. Київ: Основи, 1994. 224 с.
17. Яхтенфукс М., Колер-Кох Б. Урядування та створення інститутів. Європейська інтеграція / уклад. М. Яхтенфукс, Б. Колер-Кох; пер. з нім. М. Яковлева. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2007. С. 9-32.

References

1. Bauman, Zygmunt and Leonidas Donskis. 2017. Plynne zlo. Zhyttia bez alternatyv [Liquid Evil. Living with TINA]. Translated by O. Butsenka. Kyiv: Dukh i litera.
2. Bergson, Anri. 2010. Tvorcha evolyutsiya [Creative evolution]. Translated by R. Osadchuka. Kyiv: Vydavnytstvo Zhupanskoho.

3. Brunn, Gerhard. 2009. Die europäische Einigung von 1945 bis Heute. Stuttgart: Verlag Philipp Reclam.
4. Donskis, Leonidas. 2010. Zbentzhenia identychnist i suchasnyi svit [Troubled Identity And The Modern World]. Kyiv: Fakt.
5. Horenko, Oleh. M. 2011. Prahmatyka yevropeiskoho dosvidu yak metodolohichna problema istoriopysannia [Pragmatics of European experience as a methodological problem of historiography]. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy.
6. Huntington, Samuel. 2004. Who Are We? The Challenges to America's National Identity. New York: Simon and Schuster.
7. Krepon, Mark. 2011. Yevropeyski inshosti [European properties]. Translated by O. Yosypenko. Kyiv: Ukrainyskyi tsentr dukhovnoi kultury.
8. Kuly, Charles. 1994. "Socialnaya samost" ["Social identity"]. In Amerikanskaya sociologicheskaya mysl: teksty, American Sociological Thought: Texts, edited by Y. Dobrenkova, 172-179. Moscow: Yzd-vo MHU.
9. Kyrydon, Alla. 2015. "Yevropeiska identychnist: strukturuvannia smyslovoho prostoru" [European properties: structuring of the semantic space]. Yevropeyski istorichni studii, European historical studies 2: 26-53.
10. Lebon, Gustave. 2021. Psykholohiya mas [Psychology of the masses]. Translated by Ya. Myshanycha. Kyiv: Andronum.
11. Masnenko, Vitalii. 2002. "Istorychna pamiat yak osnova formuvannia natsionalnoi svidomosti" [Historical memory as the basis for the formation of national consciousness]. Ukrainyskyi istorychnyi zhurnal, Ukrainian historical journal 5: 49-61.
12. Mozhova, Nataliia. 2021. "Sotsialnyi vymir kolektyvnoi pamiaty. Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu" [Social dimension of collective memory]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Seriya: Filosofiia. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Cultural Studies* 2(34): 20-23.
13. Mudrakov, Vitalii and Oleksandr Polishchuk. 2018. "Some Considerations on the Typology of Philosophical-Anthropological Models (To the Problem of Value Identifications of Ukrainians)". *Antropolohichni vymiry filosoфskykh doslidzhen, Anthropological dimensions of philosophical research* 14: 7-19.
14. Myd, Dzheims. 1994. "Ynternalyzovannye druhye y samost" [Internalized others and the self]. In *Amerikanskaya sociologicheskaya mysl: teksty, American Sociological Thought: Texts*, edited by Y. Dobrenkova, 222-224. Moscow: Yzd-vo MHU.
15. Polishchuk, Oleksandr and Olena Polishchuk. 2021. "Osoblyvosti identyfikatsiinykh protsesiv u perekhidnykh suspilstvakh (aksiolohichni kontekst)" [Features of identification processes in transitional societies (axiological context)]. *Humanities Studies. Filosofiia: zbirnyk naukovykh prats, Humanities Studies. Philosophy: a collection of scientific papers* 9 (86): 37-45.
16. Smit, E. 1994. Natsionalna identychnist [National identity]. Translated by P. Tarashchuk. Kyiv: Osnovy.
17. Yakhtenfuk, Markus and Beata Kolyer-Kokh. 2007. "Uryaduvannya ta stvorennia instytutiv" [Governance and Institutional Development]. In *Yevropeiska intehratsiia, European integration*, translated by M. Yakovlyeva, 9-32. Kyiv: Vydavnychy dim "Kyievo-Mohylianska akademiia".

О. С. Полищук, О. В. Полищук

ИДЕНТИЧНОСТЬ И КОЛЛЕКТИВНОЕ ДЕЙСТВИЕ – СИСТЕМНЫЙ ПОДХОД

Аннотация. Рассмотрен феномен идентичности в процессе формирования коллективного действия в обществах, имеющих граничный статус. Такой статус является условием формирования Homo, настроенным на выживание и приспособление навязанных условий. Определена роль исторической памяти и коллективного бессознательного в процессе мифологизации сознания. В частности, доказано, что мифологизация сознания, отсутствие объективного анализа исторических событий имеет негативные последствия у коллективных субъектов, исходя из того, что они являются активными участниками процессов создания государства и истории. Феномен идентичности в статье рассмотрен сквозь призму общественно-политических и социально-экономических процессов, которые проходят в стране и мире в целом, ведь именно они становятся ориентиром глобализованного мира, что определяет коллективную идентичность соответствующего субъекта.

Ключевые слова: человек, общество, историческая память, сознание, коллективное действие, мифологизация, глобализация, идентичность.

O. Polishchuk, O. Polishchuk

IDENTITY AND COLLECTIVE ACTION – SYSTEM APPROACH

Introduction. The article examines the phenomenon of identity within the formation of collective action in societies with the "Between" status. This status is a condition for the formation of Homo, who is ready to survive and adapt to the imposed conditions. **The aim** determines the need for a comprehensive analysis of approaches to the phenomenon of identity in terms of the formation of collective action. This aim determines the epistemological and praxeological components of the formation of a new type of Homo. **The tasks** of the study are clarifying the essence of the main concepts within the selected problem, that are important in the process of becoming a person; defining the place of freedom as an opportunity to act; developing an interpretative scheme of collective action for the processes of creation of Homo through identity. **Research methods.** In order to study the issue in detail and justify the conclusions, the following methods were used: 1) general: comparison, analysis, synthesis, abstraction, and specification; 2) special: historical method, civilizational method, and behavioral. **Research results.** Considering the values, it has been demonstrated that a society whose collective action is aimed at development and life, using freedom, will choose the path of civilization and will fight for it. This is due to the human desire for life filled with dynamic change. **Discussion.** However, this is not the case with totalitarian societies. The role of historical memory and the collective unconscious within the mythologizing of consciousness has been identified. In particular, it has been demonstrated that the mythologizing of consciousness, and the lack of objective analysis of historical events have negative consequences for collective agents, based on the fact that they are active participants in the processes of state formation and history. **Conclusions.** The phenomenon of identity is examined in the article through the socio-political and socio-economic processes occurring in the country and in the world. After all, these processes are becoming the landmark of the globalized world, which determines the collective identity of the agent. The consequence of such certainty is the impact on reforming the entire social system.

Keywords: human, society, historical memory, consciousness, collective action, mythologization, globalization, identity.